

LŐRINCZ RÓBERT

Jövők – egy betiltott dunakeszi lap emlékezete

„– Tehát csak elsejéig taníthatok?

– Nem, de a fizetésedet addig megkapod.

– Tehát már holnap se jöjnek be?

– Ma sem taníthatok már. Búcsúzz el röviden a gyerekektől, s máris átvesszem téled az osztályt...”¹

A fenti párbeszéd 1932. február 12-én zajlott le Bajnok Géza igazgató és Békés István segédtanító között a dunakeszi elemi iskola tanári helyiségében. A húszéves tanító alig néhány perccel azelőtt kapta kézhez a plébános párszavas értesítését, melyben azonnali hatállyal fölmondta a mindössze fél éve tartó munkaviszonyát. Az ifjú pedagógus később könnyek között búcsúzott el osztályától, jelezve, hogy egy váratlan, szomorú dolog miatt kell elhagynia őket.

Mi volt az a „dolog”, amiért Békés Istvánnak ilyen hirtelen távoznia kellett munkahelyéről, mi váltotta ki a plébános és iskolaigazgató haragját? Az elbocsátás oka, egy néhány napja – Békés szerkesztésében – megjelent helyi újság, a *Jövők* volt, melynek szellemiségét hazafiatlansággal és vallásellenességgel vádolta meg az egyházi és az iskolai vezetés. Néhány hét múlva a dunakeszi előljáróság feljelentésére az ügyészség is nyomozást indított, s a váci járás főszolgabírája elrendelte a lap összes fellelhető példányának elkobzását.

Mielőtt megismerkednénk a mindössze egyetlen számot megélt orgánummal, melynek szerzőgárdájában megtalálhatjuk a már ekkor a *Nyugatban* publikáló fiatal Berda Józsefet és Szabó Pált vagy a szerveződő népi írói mozgalom egyik vezető ideológusát, Féja Gézát, röviden tekintsük át a lap megálmodójának, Békés Istvánnak életét a *Jövők* megjelenéséig.

Az 1911-ben Nyáregyházán született Békés első éveit apja szülőfalujában Dunakeszin töltötte. Szoba-konyhás lakásuk ablakai a Városháza melletti térre (ma Dózsa György tér) nyíltak. A korai gyermekévek emlékei közül csak a házuk előtt legelésző ludak hajkurászása, és a Vámos-féle szatocsüszlet finom nápolyija maradt meg. Az első világháború kitörésekor a család visszaköltözött Nyáregyházára. Az elemi iskoláit ott, a polgárit pedig a közeli Monoron járta. A kiskunfélegyházi tanítóképző elvégzése után rövid ideig az állástalan tanítók keserű kenyerét ette.

1931 szeptemberében azonban levél érkezett Dunakesziről, édesapja rokonaitól, akik jelezték, hogy az ottani iskolában megüresedett egy helyettes tanítói állás. A friss diplomás fiatalember néhány napon belül alkalmazásba is állt. A Békés és Dredan névre hallgató dunakeszi rokonok büszkék voltak az értelmiségi hozzátartozóra, hisz a család tagjai asztalossegédként, földművesként vagy segédmunkásként keresték a mindennapi betevőt.

A fiatal pedagógus első dunakeszi benyomásai között szerepelt, hogy a község lakossága jóval erősebben templomjáró, mint azt akár Nyáregyházán, akár Félegyházán tapasztalta. Katolikus felekezeti iskolájának tantestületében is erősebbnek érezte a vallásosságot, mint azt korábban gondolta. Természetesen tőle is elvárták a Dicsértessékl-vel köszönést és a keresztvetést a templom előtti elhaladáskor. Bajnok Géza igazgatótól meghívást kapott a község értelmiségeinek heti klubszerű találkozására, ahol a kártyázás, pletykálgatás mellett fel-fel törő „felszínesek, híghazafias, avittan jámbor politikai szólások”-at ellenézés-

sel fogadta az ekkor már lázadó, az akkori kurzus politikájával egyet nem értő ifjú. Az ő szellemi-politikai irányultsága ugyanis a kiskunfélegyházi tanítóképzőben Szabó Dezső művei hatására formálódott, s ez a radikális szellemiség rövidesen Dunakeszin a *Jövők* című lap formájában öltött testet.

Bár 1983-ban Seres József, a tanítóképzős baráti kör tagja, a *Népszabadságban* megjelent írásában² a *Jövők*ket nyíltan baloldali lapnak aposztrofálja, de a tények ezen állítás árnyaltabb megfogalmazását kívánják.

Békés, a dunakeszi könyvtárnak címzett 1986-os levelében „igen érdekes, de átmeneti fejlődési periódus” termékeként jelöli meg lapját, melyben barátaival „nem sokáig vesztegelték”, és állítása szerint csak később, a *Jövők* megjelenése után kerültek kapcsolatba a marxista gondolatokkal, mozgalmakkal. A kiskunfélegyházi tanítóképző „rebellis” osztályának tagjai, Békés István vezetésével, azok közé a politikai tudatra ébredő fiatalok közé tartoztak, akiknek figyelme – szociális érzékenységük hatására – a gazdasági világválság miatt nyomorgó paraszti és munkás tömegek problémái felé irányult. Ezek a diákok, a kurzust jobbról támadó Szabó Dezső szellemi muníciójától is vezérelve, élesen szembefordultak a Bethlen-korszak konzervatív konszolidációjával, a fennálló renddel. Ez a szembefordulás azonban történhetett jobbról is, balról is, sőt az 1920-as, 30-as évek fordulójának legjellemzőbb ifjúsági magatartása a jobb- és baloldali gondolatok, indulatok keveredése, együttélése volt.³ Ugyanez a kettősség figyelhető meg a *Jövők* szellemiségében is, s a szerzőket és írásait vizsgálva, úgy tekinthetünk a lapra, mint a politikailag több pólusú, ezidőtájt fejlődő népi író mozgalom fiataljainak útkeresésére⁴, az *Előrs*, a *Kobó* vagy az *Új Magyarság* mellett a mozgalom sajtójának egyik előfutára⁵.

Tekintsük át ezek után a nagy vihart kavaráó lap tartalmát!

„A *fiatalság folyóirata*” hirdette az alcím, s az akkori ifjúság nagy részének sivár hangulatát, kilátástalanságát, hünen tükrözte Bakó József címlapon közölt verse, a *Bús harmincasok*.

A tespedésből való kitöréshez nyújtott programot Békés István *A felelős generáció* című szerkesztői cikkében. A fiatalság összefogását sürgette, hisz szerinte a magyar jövő immár csak a felelősségre ébredő magyar ifjúságtól remélhető. Az írás több tisztázatlansága és ellentmondása ellenére is egyértelműen mutatja, hogy a szerző a fennálló politikai és társadalmi rend megreformálására szerette volna közös táborkba szervezni a fiatal generációt és a vele együttérző idősebbeket.

A szomszédos Újpest szociáldemokrata, liberális fellelegvárának számított a két világháború között, gazdag sajtóéletében jelentős szerepet játszott az ellenzéki újságírás. Főleg Martosi Mórocz János és Várad István lapszerkesztők körül gyülekeztek a fennálló Horthy-rendszert bíráló fiatal újságírók, költők, írók. Békés és baráti köre már korábban kapcsolatba került ezekkel a csoportokkal, hisz költeményeiket gyakran közölték az Újpesten megjelenő irodalmi folyóiratok, antológiák. Berda

² Seres József: Fél évszázados tanúságtétel: egy baloldali folyóirat születésének és megszűnésének ötvenéves évfordulójára. In: *Népszabadság*, 1983. jan. 7.

³ Nagy Péter: Szabó Dezső. Bp. 1979. 440-441.

⁴ M. Pásztor József: Adatok a népi írói mozgalom történetéhez. In: *Irodalomtörténet*, 1990. LXXI. évf. 1.sz. 203.

⁵ M. Pásztor József: „Az író beleszól...”: baloldali irodalmi folyóiratok az ellenforradalmi Magyarországon. Bp. 1980. 305.

¹ Boglári Békés István: Népi írók, ifjú kommunisták és más rebellisek: emlékirat. Bp. 1987. 112.

Józsefet is Váradi István mutatta be Békésnek az újpesti Wágner büfében, s a későbbi József Attila-díjas költő a *Kegyelem láza* című költeményét kínálta fel a *Jövönk* számára.

Szintén jelentős eredménynek számított az irodalmi köztudatba akkor berobbanó Szabó Pál *Tiszta búza* című novellájának közlése. A Féja Géza által felfedezett, majd Mórlicz Zsigmond által felkarolt falusi paraszttíró Biharugráról küldte el elbeszélését, mely ugyancsak az 1930 körüli atmoszféra rögzítésének tekinthető. A *Nyugat* ünnepelt novellistája a nyomorban fuldokló falu lakóinak kilátástalan helyzetét mutatja be.

Az elbeszélést Darvas József felkérésére küldte el Szabó Pál. A kiskunfélegyházi tanítóképzőben összekerült fiatalok közül Darvas írói és mozgalmi tevékenysége vált országos jelentőségűvé. Az intézetben Békés István fedezte fel Darvast mint publicistát, ő lett a mentora, első írásainak bírálója. A későbbi Kossuth-díjas író – aki az ötvenes években miniszterként, majd több mint egy évtizedig a Magyar Írók Szövetségének elnökeként tevékenykedett – jelentős szervezői és anyagi segítséget nyújtott a *Jövönk* megjelentetéséhez.

A lap írásainak bemutatását folytassuk a miskolci Doktor István gyönyörű költeményével. Az *Elnyel az alkonyat* már nemcsak az egzisztenciális szorítások kínjait, hanem a horizonton felsejlő történelmi barbárság, egy új világégés megérzésének riadalmát is szemlélteti.

Féja Géza, az 1966-ban József Attila-díjjal kitüntetett író, 32 éves kora ellenére ekkor már jelentős újságírói múlttal rendelkezett. Számos budapesti lap, többek között az *Élet és Irodalom* vagy a *Szabadság* munkatársaként, szerkesztőjeként dolgozott. Jelentős szerepet vállalt a népi írói mozgalom indulásánál is. A *Jövönk*-ben Szabó Dezső új regényéről írt kritikával jelentkezett.

A magas közterhek, az igazságtalan adóztatás, az agrárlakosság rabszolgamunkára készítése volt a témája a *Miért pusztul a magyar nép* című írásnak. Szerzője az a Nagykalnai Levatic László, aki később hírhedt fajvédőként vezető szerepet töltött be az antiszemita eszmék terjesztésében. Itt megjelent írása még mentes ezektől a gondolatoktól.

A *Nagyaink és mások* rovat közismert személyiségek írásaiból, nyilatkozataiból gyűjtött össze egy csokorra való Serédy Jusztinián hercegprímástól kezdve Bajcsy-Zsilinszky Endrén át egészen Károlyi Imre grófig.

A lap betiltásának

legfőbb kiváltója Szathmáry Sándor *A magánkapitalizmus bukása* című tanulmánya volt. A szerző, aki később a *Kazobinia* című fantasztikus regénye révén vált – a külföldi olvasók előtt is – közismertté, a szovjet gazdaság állandó növekedését állította szembe a kapitalista termelés csődjével. Szathmáry a matematikai képletekkel telezsúfolt írás alá, a lábjegyzetekbe csúsztatva közölte a szovjet gazdaságról szóló részeket, remélve, hogy az árgus szemek figyelmét itt jobban elkerülik. Igyekezete hiábavalónak bizonyult. Miként nem hatotta meg a dunakeszi plébánost és az ügyészség embereit sem Békésnek a cikk után írt megjegyzése, melyben jelezte, hogy a tanulmányt csak azért közli, hogy állításai felett tisztázó vita indulhasson meg. A vádirat szerint az újság „erősen baloldali irányt tett magáévá, amennyiben annak egyik cikke az orosz gazdálkodást feldicsérte”. Ebben az időben – különösen vidéken – ez a vád elegendő volt egy sajtótermék azonnali betiltásához. A *Jövönk* sem kerülhette el sorsát.

Békés István nem csak állását veszítette el lapja miatt, de Dunakeszin sem lehetett maradása. Rokonai, akik néhány hónappal ezelőtt örömmel fogadták, most a falu elhagyására szólították föl. Szinte bujdokolva kellett elhagynia a községet. Újpesten, a már eddig is sokat segítő lapszerkesztőnél, Váradi Istvánnál talált menedéket, aki annak ellenére, hogy feleségével és három gyermekével (egyikük a későbbi ismert színésznő Váradi Hédi) egy szoba-konyhás lakásban élt, konyhájában rendezett be neki rövid időre szállást.

Hamarosan Békés és tanítóképzős baráti köre marxista eszmékkel, csoportokkal került kapcsolatba. Budapesten kom-

munista szervezkedés vádjával állították bíróság elé őket, többek között József Attilával és Rajk Lászlóval. A publikálással sem hagytak fel, új fórumuk Müller Lajos ugyancsak kérésreletű folyóirata, az *Új Írás* lett. A *Jövönk* története lassan feledésbe merült.

Dunakeszi sajtótermése, a két világháború között meglepően szegényes. Mindössze két lapot ismerünk ebből az időszakból, az 1922-ben megjelent *Dunakeszi-i Katolikus Egyházi Tudósító* egyetlen számát, valamint az imént bemutatott szintén egyetlen példányt megélt *Jövönket*. Ezért is jelentős, hogy ez utóbbi lap országos ismertségre tett szert mind szerzőgárdája, mind a betiltása révén. Vezető szerepe megkérdőjelezhetetlen Dunakeszi sajtótörténetében.

Jövönk

A FIATALSÁG FOLYÓIRATA

SZERKESZTI: BÉKÉS ISTVÁN

BAKO JÓZSEF:

BŰS HARMINCASOK

Mint holdús vitézek,
Ugy állunk az Élet-utca sarkán.
Rajtunk az ifjúság lépett köpenye,
Mellünkön gögöl a harcok érme,
Mégis rongyosan és lezárt szemmel
Nyújtjuk kezünket, mely reszket
Az éhségtől és a szegénytől,
Mint titkos inga
Es jelzi az észrengető lét-vihar,
Mert, amíg vaddó-essó tenyerünk
Egyik kezétl a másikig remeg,
Végigfut rajtunk a borzalom szele
Es a lelkünk siralmas, bűgő csigaként
Kereng, forog bús örületben.
Nem tudja: Miért? Hova?

1932. 1. szám.

Ára 60 fillér.

Csak egyet érez: az éhség markát,
Ahogy kezére csavarja beleinket
Es addig korget a kín körül,
Mig eltorzult ajkamba reitén,
Amit jözanul csak sutogni mertünk
S most ziháló, hörögve, eszeveszleten
Megmaradt erőnkkel zúgjuk, üoöljük,
Mint elemtleno utolsó nevet:
Kenyeret! Kenyeret!

A felelős generáció

Írta: Békés István.

A társadalom még sohasem állott olyan nagyarányú és életkezeinek gyökeréig ható általános elcsúszott állapotban. A politikai és fölkent gazdasági berendezkedések óriási eltorzulása és az elkésereedett érdekharcok által felvert szellemkasz, másrészt pedig a tömeg lomha – a saját elemi életérdekei felé is érzéketlen – konzervativizmusa, no meg a még zavarosabb rögtönzött „megoldási” tervek a legtomolyabb aggodalomra adnak okot a további gigászi arányú a jelentőségű fejleményeket illetően.

Még sohasem nőtt a fiatal generáció oly súlyos katasztrófák kelles közepébe, mint éppen mi: a napjaink fiatalága. A lezuhant válságok bomlott, egymásbapakaszódó sorozatát a kényelemhez szokott társaslatok éregek csak órákra érvényes riadt injekciókkal tudják kezélni a lassan már maguk is felhagynak a régi, őnhiatató és feledetlen prédikációkkal. A mai társadalom nem tud törődni a jövővel: a fiatalágnak a folyton-változó vasvalóságokhoz való tervezési előkészítéssel, mert a jelen élet bomlott egyensúlyával sem tud megbirkózni. A fiatalág tehát önmagára hugatott onerejére utalt. De ahol életrevaló, még a romok fölött is tudhat új, teljesebb jövőt lovasolni magának.

A kulturvilág sokdimenziós küzdelmeinek örvénye között külön botránvos a magyar fiatalág egzisztenciális, anyagi és szellemi elnyomását okozó helyi érdekharcok struktúrája. Sajnos, a fiatalág